

"ככל היצא מפיו יעשה"

במדבר ל:ב-ג

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמָּטוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹזֶק:
אִישׁ כִּי יֵדֵר נֶדֶר לִיקְזֹק אוֹ הִשָּׁבַע שְׁבָעָה לְאַסֹּר אֶסֶר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל
הַיֵּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה:

רש"י - לא יחל דברו - כמו לא יחלל דברו, לא יעשה דבריו חולין:

ספורנו - זה הדבר אשר צוה ה'. כשאמר בהר סיני ולא תשבועו בשמי
לשקר וחללת (ויקרא יט:יב) היתה הכונה האיש הנודר או נשבע לא יחל
דברו כי בחללו דברו הוא מחלל את ה'.

רמב"ן - וטעם וידבר משה אל ראשי המטות - כי אין צורך ללמד לכל בני
ישראל שהאב והבעל יכולין להפר נדרי ענוי נפש, ואולי צריך להעלים
אלה החוקים מהם שלא ינהגו קלות ראש בנדרים, אבל לחכמי ישראל
ראשי שבטיהם לימד המשפט:

אור החיים - אל ראשי המטות וגו'. צריך לדעת מה נשתנית מצוה זו
שפרט בה הכתוב 'ראשי המטות'... עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר
'המטות לבני' שלא היה לו לומר אלא 'אל ראשי מטות בני ישראל'...
עוד צריך לדעת כוונת אומרו לאמר כי למי יאמרו בני ישראל, ואם
הכוונה היא שראשי המטות יאמרו לבני ישראל, היה לו לומר לאמר לבני
ישראל. עוד אומרו זה הדבר מה בא למעט בתיבת זה. אכן יתבאר הכתוב
בהקדים מאמרם ז"ל שאמרו (חגיגה י.) וזה לשונם היתר נדרים פורחים
באוויר עד כאן, ויש להעיר למה עשה ה' ממצוה זו סדר זה מה שלא עשה
כן בכל התורה שכל דבר ודבר כתוב יושר וזו פורחת באוויר:
אכן הטעם הוא כי לא רצה ה' שיהיה כתוב לעין כל אדם שהנדר והשבועה
ישנה בהיתר שבזה יזלזלו בנדרים ובשבועות, ולזה נתחכם ה' והעלים
הדבר ומסר ההתר לגדולי ישראל שהם ידעו ויבחינו חילוקי המשפטים
שבהתר, אבל בפני כל ההמון יהיו נעולי דלת לקיים כל נדר וכל שבועה
כאומרו לא יחל וגומר ככל היוצא מפיו וגו'. וזה הוא שיעור הכתוב וידבר
משה אל ראשי המטות שהם גדולי ישראל המצוה בשלימות, אבל לבני
ישראל לאמר זה הדבר פירוש כי לבני ישראל בכללות לא יאמר להם
מהדיבור הנאמר לראשי המטות אלא זה הדבר ולא הפורח באוויר שנאמר
בעל פה לראשי המטות, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים:

"אבל ראוי לכל מי שחננו האל דעת, לקיים כל דבריו"

שערי תשובה ג: קפג

המבטיח את חברו להיטיב עמו... אחרי אשר אמר להיטיב עמו בלשון הבטחה ובטח בו לב חברו, אין לו לחלל הבטחתו, כי זה דרך שקר, והוא כאדם עבר ברית, שנאמר (צפניה ג: יג): "שֹׁאֲרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עֲוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כָזָב וְלֹא יִמְצָא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תִּרְמִית". וכן האומר לתת לחברו מתנה מועטת אף על פי שלא הזכיר לשון הבטחה. ואמרו רבותינו (ב"מ מט): כי יש בו משום מחוסרי אמנה, כי לב חברו סומך עליו ובוטח בו, אחרי שהמתנה מועטת, כי נתון יתן לו, (ירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב) ואם איש עני הוא, אף על פי שהמתנה מרובה, אם יחזור בו רעתו רבה, **כי נדר נדר**, ונאמר (במדבר ל: ג): "**לא יחל דברו**". וכן מי שמתפאר בפני רבים לתת מתנה לאדם, והנה הוא כמתהלל על נדיבתו בזה, הנה זאת כמו הבטחה, ולא נכון שישוב מדבריו אחרי שהתכבד והתהלל בדבר, כענין שכתוב (משלי כה: יד): "נִשְׁאִי־אִים וְרוּחַ וְנֶשֶׁם אֶין אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמִתַּת שְׁקָר", פירוש: כמו שיצטערו בני אדם אחרי בוא סימני הגשם ולא בא הגשם - כן ענין איש מתהלל במתת שקר, כי מה שהתהלל בדבר סימן קיום הדבר, על כן יצטער האיש שהבטיחוהו על המתנה, כי הכזיב תוחלתו.

דברים כג: כד

מוֹצֵא שְׁפָתַיךָ תִּשְׁמֹר וְעֵשִׂיתָ כְּאִשֶּׁר נִדְרָתָ לֵה' אֱלֹהֶיךָ נִדְבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ:

ספר החינוך תקעה

לקיים מוצא שפתיו כמו שנדר - שנצטוונו לקיים כל מה שנחייב עצמנו בדבור משבועה ונדריים וזולת זה, ועל כל זה נאמר (דברים כג: כד) מוצא שפתיך תשמר וגו'. וכתב הרמב"ם זכרונו לברכה (בספהמ"צ עשה צד) וכבר הפרישו מלות זה הפסוק ושמנו כל מלה ממנו לענין, ואולם המגיע מכל מה שזכרתי לך הוא, שמצות עשה הוא שיקיים האדם כל מה שידבר בו מחיוב עצמו בדבר מהדברים. וכבר נכפל הלשון בזאת המצוה, והוא אמרו (במדבר ל: ג) ככל היוצא מפיו יעשה... אבל בדברי הרשות צריך להזכיר בהן נדר או דבר המורה עליו, כגון מה שיקראו ידות הנדריים או בטויים, אבל אמר בדבור בלבד אוכל ככר זה או אלך למקום פלוני או אתן מנה לפלוני עשיר, איננו מתחייב בעשה כלל. **אבל ראוי לכל מי שחננו האל דעת, לקיים כל דבריו...**

"כי לדבר אחד בפה ואחד בלב אסור מן התורה"

ספר החינוך תז

שלא נחל דברנו בנדרים - שנמנענו שלא לשנות מה שנחייב בנפשותינו בדבור (עי' סהמ"צ ל"ת קנז) ואף על פי שהוא בלא שבועה, ואלה הם הנדרים, כגון שיאמר האדם פרות העולם או פרות מדינה פלונית או מין פלוני של פרות אסורין עליו, וכמו כן שיאמר אשתו אסורה עליו. וכיוצא באלו העניינים שאפילו לקיים עליו, ועל זה נאמר (במדבר ל: ג) לא יחל דברו. ופרשו זכרונם לברכה (ספרי) לא יעשה דבריו חלון, כלומר שיחייב על נפשו דבר ולא יקימהו, ולשון גמרא שבועות (כ:) אמרו זכרונם לברכה, קונמות עובר משום לא יחל דברו. וכן בכל מה שידר האדם לקרבן או לבדק הבית או לצדקה או לבית הכנסת וכיוצא בהן עובר עליהן משום לא יחל. אבל בעניינים אחרים, כגון הנודר לחברו דבר או האומר דבר פלוני אעשה או לא אעשה, שלא בלשון נדר ואסור וקונמות, אף על פי שהוא מכוער ולא יעשו כן רק פחותי הנפש בבני אדם אינו עובר בלא יחל, אלא בענין שכתבנו. ואמנם על הכל נאמר בתורה מדבר שקר תרחק.

קיצור שו"ע סימן סב - הלכות משא ומתן

סעיף טז - וראוי לו לאדם לעמוד בדבורו, שאפילו לא נתן עדיין מעות ולא רשם את הדבר ולא נגמר הקנין, אם הושוו על המחיר אין לשום אחד מהם לחזור. ומי שהוא חוזר בין הלוקח ובין המוכר הרי זה ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו. כי ראוי לאיש ישראל לעמוד בדבורו כמ"ש (צפניה ג: יג) שְׁאֲרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עֲוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כָזָב. וירא שמים יש לו לקיים אפי' מחשבת לבו. שאם חשב וגמר בלבו למכור לו בסכום זה והלה לא ידע ממחשבתו והוסיף לו על סכום זה, לא יקח ממנו כ"א סכום זה שגמר בלבו, לקיים מה שכתוב ודובר אמת בלבבו. וכן הלוקח שגמר בלבו לקנות בסכום כך וכך, אין לו לחזור בו. וכן כל כיוצא בזה בשאר דברים שבין אדם לחברו יש לו לקיים מחשבות לבו אם גמר בלבו לעשות איזה טובה ויש בידו לעשותה. אבל צרכי עצמו, כל שאין בהם סרך מצוה אינו צריך לקיים אפילו מוצא שפתיו.

סעיף יז - וכן מי שאומר לחברו ליתן לו איזה מתנה קטנה, שזה סמך בדעתו שבודאי יתן לו, אם חזר ולא נתן לו הרי זה ממחוסרי אמנה. אבל במתנה מרובה אין בה חסרון אמנה שהרי זה לא סמך דעתו על זה. ומכל מקום בשעה שהוא אומר ליתן לו צריך להיות בדעת גמורה ולא יהא בדעתו לשנות, כי לדבר אחד בפה ואחד בלב אסור מן התורה שנאמר איפת צדק והין צדק יהיה לכם, מה תלמוד לומר הין צדק, והלא הין בכלל איפה היא, אלא שיהא הן שלך צדק ולא שלך צדק. וכל זאת לעשיר. אבל האומר ליתן לעני בין מתנה מועטת בין מתנה מרובה אינו יכול לחזור בו מן הדין מפני שנעשה כמו נדר. ואפילו גמר בלבו ליתן צריך לקיים מחשבתו.

"נִקְם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים"

פרשת מטות פרק לא

(ב) נִקְם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחֲרֵי תֹאסֹף אֶל עַמִּיָּךְ :
 (ג) וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלְצוּ מֵאֶתְכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא וַיְהִיו עַל מִדְיָן
 לַתֵּת נִקְמַת יְקֹנֶק בְּמִדְיָן :
 (ד) אֶלְף לַמָּטָה אֶלְף לַמָּטָה לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ לְצָבָא :
 (ה) וַיִּמְסְרוּ מֵאֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלְף לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלְף חֲלוּצֵי צָבָא :
 (ו) וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלְף לַמָּטָה לְצָבָא אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לְצָבָא
 וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ :

רש"י

וידבר משה וגו' - אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה
ולא איחר :
 אנשים - צדיקים, וכן (שמות יז: ט) בחר לנו אנשים, וכן (דברים א: טו)
 אנשים חכמים וידועים :
 נקמת ה' - שהעומד כנגד ישראל, כאלו עומד כנגד הקב"ה :
 וימסרו - להודיע שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל, עד
 שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר (שמות יז: ד) עוד מעט וסקלוני,
 ומשמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין, לא רצו ללכת עד שנמסרו
 על כרחן :
 אותם ואת פינחס - מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם. ומפני מה הלך
 פינחס ולא הלך אלעזר. אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה, שהרג כזבי
בת צור, יגמור.

רמב"ן

והוא (משה) ראוי שיעשה נקמה בשונאי ה', ואין על יהושע רק מצות
 הארץ. ועוד שחלק לו הקב"ה כבוד זה שיראה וישמח צדיק כי חזה נקם,
 וזה טעם אחר תאסף אל עמך. ומשה חלק כבוד לפנחס שהתחיל במצוה
 ועליו לגומרה ועשאו משוח מלחמה זו...

אור החיים

...ואומרו אחר תאסף אל עמך נראה כי נתכוין לומר לו שקודם לכן אינו
 שלם התיקון יאסף אל עמיו, פירוש שיהיה לו מונע בדין וימנענו מגשת
 נפשו למקום מושבה שיקרא עמיו כידוע עד שיעמידנו במשפט, כי על
 הכל יביא ה' במשפט וסביביו נשערה מאוד, והמונע הוא לפי שהשלם
הזה נתרפה במעשה זמרי ולא עשה דבר כאומרים ז"ל (במד"ר פ"כ) שרפו
ידיו והקפיד ה' עליו שלא נקם עד שעמד פנחס, ולזה כשהגיע זמן
פטירתו אמר ה' אליו תיקון לדבר זה שנמנע מהתנקם מעושי רשע יקום
ויתנקם ממדין שסבבוהו, ואחר שישלים התיקון ליאסף אל עמיו באין
שטן ואין וכו', וזה מחסדי אל ואהבתו לידידיו ינחם במעגלי צדק.

"ללמדך שמושה מתאוה לראות בנקמת מדין קודם שימות"

במדבר רבה פרשה כב

וישלח אותם משה, אמר הקב"ה למשה נקם נקמת אתה בעצמך והוא משלח את אחרים אלא מפני שנתגדל בארץ מדין אמר אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה, המשל אומר בור ששתית ממנו אל תזרוק בו אבן וי"א שאינה זו מדין שנתגדל בה משה שזו בצד מואב והיא חרבה עד עכשיו למה שלח פנחס אמר מי שהתחיל במצוה הוא גומר הוא השיב את חמתו והכה את המדינית, הוא יגמור מצותו...

ד"א נקום נקמת זה שאמר הכתוב (איוב לו: ז) לֹא יִגְרַע מִצְדִּיק עֵינָיו וְאֶת מַלְכִּים לִפְסֹא מֵהוּ לֹא יִגְרַע מִצְדִּיק עֵינָיו אֵין הַקִּבְ"ה מוֹנֵעַ מִן הַצְדִּיק מֵה שְׂרוּצָה בְּעֵינָיו לִלְמַדךְ שִׁמְשֵׁה מִתְּאוּה לִרְאוֹת בְּנִקְמַת מִדִּין קוֹדֵם שִׁימוֹת וְהִיָּה מִבְּקֶשׁ מִן הַקִּבְ"ה שִׁירָאָה בְּעֵינָיו, עַל מֹשֶׁה נֹאמַר (תהלים נח: יא) יִשְׁמַח צְדִיק כִּי חָזָה נָקָם, נִקְמַת מִדִּין, פְּעָמָיו יִרְחֹץ בְּדָם הָרָשָׁע, זֶה בִּלְעָם.

...והיה צריך יהושע לחיות ק"כ שנה כמשה רבינו ולמה נתקצרו שנותיו י' שנים? בשעה שאמר הקב"ה למשה נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך ואע"פ שנתבשר בשורות מות לא אחר הדבר אלא נזדרז וישלח אותם משה אבל יהושע כיון שבא להלחם עם ל"א מלכים אמר אם אני הורגם מיד מיד אני מת כשם שעשה משה רבינו מה עשה התחיל מעכב במלחמתם שנא' (יהושע יא) ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה אמר לו הקב"ה וכך עשית הריני מקצר שנותיך י' שנים אמר שלמה (משלי יט) רבות מחשבות בלב אִישׁ וְעֵצַת ה' הִיא תְּקוּם.

אברבנאל

ואתה תראה שהמלחמה הזאת פעם יקראה הכתוב נקמת בני ישראל ופעם יקראה נקמת ה'. והיה זה לפי שהמדינים שתיים רעות עשו עם בנותם לישראל האחת שהיו סבה שמתו מישראל כ"ד אלף איש. והשני שהסיחו אותם והביאום לעכו"ם בעבודת הפעור. והנה בבחינת המתים במגפה קראה הכתוב נקמת בני ישראל שנקמת העם היא ובבחינת העכו"ם שעבדו בעבורם קרא נקמת ה' כי עברו בריתו בסבתם.

ירמיהו מח - (ט) תנו ציץ למוֹאָב כִּי נָצָא תִצָּא וְעָרִיךָ לְשִׁמָּה תִהְיֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֶן: (י) אָרוּר עֲשֵׂה מְלָאכָתְּ ה' רְמִיָּה וְאָרוּר מִנֵּעַ חֲרָבוֹ מִדָּם:

מצודת דוד - מדם - מלשפוך דם

רש"י - מלאכת ה' - מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום:

מהר"י קרא - אָרוּר עֲשֵׂה מְלָאכָתְּ ה' רְמִיָּה - ומי הוא זה? **הַמִּנֵּעַ חֲרָבוֹ מִדָּם** מנקום באויבי ה'.

א"ל שבקיה ללהוא גברא דליקום בארור וא"ל
וארור מונע חרבו מדם, אין הפירוש בזה
כדמשמע להו לאינשי שיהא בארור אם לא
יהרגנו, חדא דאם כן היכי איכא דאמרי דלא
קטליה וליקום בארור, ועוד דקרא גבי מלחמת
שבעה עממים כתיב, אלא כך פירושו כי כלפי
שאמר לו מה אתה מקפיד אם אני עומד בארור,
אמר לו דין לי עליך שהעברתני על מה שאמר
הכתוב במלחמת מצוה וארור מונע חרבו מדם,
ואיכא דאמרי קטליה מהאי טעמא ואיכא דאמרי
לא קטליה כיון דשווג הוא ומאי דהוה הוה.

Some say that [roav] killed [the teacher],
 - and some say that he did not kill him.

"שיהיה נראה שהם בכחם מנצחין"

דברים לג:כט - אֲשֶׁרִיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹד עִם נוֹשֵׁעַ בְּה' מִגֵּן עֶזְרֶךָ
וְאֲשֶׁר-חָרַב גְּאוֹתֶךָ וַיִּכְחָשׁוּ אֵיבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל-בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ:
אֲבִרְבָּנָל - ואפשר לפרש עוד עם נושע בה' מגן עזרך וגו'. שהאל
 יתעלה לכבוד ישראל ותפארתו עם היות שלא בכחם ירשו ארץ
 הנה הוא יתעלה בחר ישראל עמו ישלחו ידם באויביהם כדי
שיהיה להם שם תפארת וזהו ואשר חרב גאותך עד שמפני זה
 יכחשו אויביך לך בחשב' שהגבורה ממך, אבל הזהר שאף על פי
 שיכחשו לך לא תרחם עליהם כאשר עשה מלך ישראל (מלכים א'
 ב') לבן הדד, אבל על במותימו תדרוך כי כן צוה השם יתעלה,

פסיקתא רבתי פרק לד סימן ב

זו היא שנאמר ברוח הקדש על ידי ישעיה וְנוֹדַע בְּגוֹיִם זֶרַעַם
 וְצִאֲצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים (ישעיה סא:ט), כנגד מי אמרו ישעיה
 למקרא הזה לא אמרו אלא כנגד אבילי ציון שהקדוש ברוך הוא
 עתיד ליתן להם נצחם על אויביהם **שנאמר ונודע בגוים זרעם, אל**
תהי קורא זרעם אלא זרועם, ומי עומד להם בזרוע הקדוש ברוך
 הוא עומד להם בזרוע שנאמר (שם לג:ב) יִקְזֹק חֲנֻנִי לָךְ קוֹיִנִּי הָיָה
 זֶרַעַם לְבָקָרִים אֶף יִשְׁעֵתְנִי בַּעַת צָרָה.

שמות רבה כ - וחמושים עלו בני ישראל שעלו מזוינין.

עץ יוסף - שרצון הקב"ה היה לעשות להם לישראל **שם עולם**,
 שיהיה נראה שהם בכחם מנצחין.

רמב"ם הלכות מלכים ז:טו

ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו
 בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו
 בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא
 ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב
 ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך
 לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא
 שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה
בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס
את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה'
רמיה וארור מונע חרב מדם, וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד
 ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק
 ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד
 עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר כי עשה יעשה ה' לאדוני
 בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו'
 והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך.

"אל תעברנו את הירדן"

במדבר לב:א,ה

ומקנה רב הִיָּה לְבָנִי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גַד עָצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת אֶרֶץ יַעֲזָר וְאֶת אֶרֶץ גַּלְעָד וְהֵנָּה הַמִּקּוֹם מִקּוֹם מְקֻנָּה: ... וַיֹּאמְרוּ אִם מִצָּאֵנוּ חַן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶּיךָ לְאַחֲזָה אֶל תַּעֲבָרְנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ומקנה רב היה. לפי שהיו עשירים ביותר חבבו ממונם ובשביל חבוב ממונם פירשו מאחיהם וישבו להם חוץ לארץ ישראל ולפיכך גלו תחלה לכל השבטים שנאמר ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי ... וכן אמר"ל שלש מתנות ברא הקב"ה בעולמו חכמה וגבורה ועושר וזכה לאחד מהם זכה לכלם ואימתי בזמן שהם באים מכח חכמת התורה ויראת השם אבל בענין אחר אין גבורה ועושר האדם מועיל לו כלום. וכך אמר ירמיה אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל וכו'. וגם אני שמעתי על זה מה שאמחז"ל במס' נדה פרק כל היד שמלאך אחד ממונה על ההריון ולילה שמו ומביא הטפה לפני הקב"ה ואומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש גבור או חלש עני או עשיר אבל רשע וצדיק לא קאמר כי הדבר תלוי ברצונו של אדם כדאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וזהו שאמר הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו שהרי נגזר עליו מיום שנוצר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי שזה לא נגזר עליו שזה בידו הוא. והשלשה הללו בזמן שאינן מאת הקב"ה סופן ליפסק ממנו...

אברבנאל

ואפשר בזה לתת לראובן וגד טעם אחר והוא לפי שהיה ראובן בכור יעקב וראה שניטלה ממנו הבכורה וניתנה ליוסף והמלוכה ניתנה ליהודה ולכך קץ לשבת עם אחיו כי חרפה היא לו שימשלו בו צעירים ממנו. ובחר לנחלה לו מעבר לירדן לשבת בטח בדד ואל יראה ברעתו ושפלותו ונתחבר עמו גד לפי שהיה בן זלפה שפחת אמו בדגלו וזה טעם בני גד ובני ראובן כי היו שניהם אחים ולא התפרדו אבל חצי שבט מנשה לא היה עמם בתחלה כי משה חברו עמם אח"כ וכמו שיתבאר.

הסבר אחר

"האחיקם יבאו למלחמה ואתם תשובו פה?"

במדבר לב:ו

ומקנה רב היתה לבני ראובן ולבני גד עצים מאד ויראו את ארץ יעזר ואת (ה) ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן: (ו) ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן **האחיקם יבאו למלחמה ואתם תשובו פה:** (ז) ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם ה': (ח) פה עשו אבתיכם בפלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ: (ט) ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם ה':

אור החיים - הן האדון משה רבינו השכיל בדברי בני גד ובני ראובן כל מה שרצו לומר כמו שפירשנו... גם מה שנתכוונו לטעון כנגד העתיד שאין טורח בדבר כי ה' הוא עושה נפלאות גדולות לבדו, אמר להם האחיקם יבואו למלחמה פירוש אמת כי ה' הוא הנלחם להם **אבל על כל פנים צריכין להזדמן במלחמה.**

ספורנו - האחיקם יבאו למלחמה. האמנם תחשבו שאחיקם ירצו לבוא להלחם כדי לכבוש: ואתם תשובו פה. במה שכבר נכבש? אין ספק שאינכם חושבין שיעלה זה בידכם, ואין זה אלא להניא את לב אחיקם:

העמק דבר - זה ענף נגד ישראל, שיהא לכם (ראובן, גד) ארץ שכבר נכבשת על ידי כולם, **והמה (שאר השבטים) יסכנו עצמם למלחמה!?**

מלבי"ם - רק על שאלתם השניה שאמרו אל תעבירנו את הירדן השיב להם שתי תשובות: [א] מצד היושר והצדק הכי ראוי שאחיקם יבואו למלחמה ואתם תשובו פה, בשלום ובמנוחה, והגם שאמרו שא"צ לעזרתם כי ה' הכה את הארץ והוא הלוחם בכ"ז הם יבוא למלחמה, הגם שלא ילחמו כי ה' הנלחם להם בכ"ז יצטרכו לבא למלחמה ולעמוד על המשמר ולשאת כובד טורח המלחמה **ואתם תשובו במנוחה ולא תשתתפו במשא אחיקם!?**

רש"י הירש - פרשת בהעלותך י:ט

...משום כך שואל משה: "האחיקם יבאו למלחמה" - ובניגוד לכך: "ואתם תשובו פה"! כמוכם גם אחיקם היו רוצים לבוא אל המנוחה ואל הנחלה. אך המלחמה היא הכרת, היא הגיעה אלינו, ואחיקם נאלצים להיכנס לתיגר - **ואתם תשתמטו מן החובה!?**

"גלו תחלה... על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם"

במדבר רבה פרשה כב

וכן שני עשירים עמדו בעולם אחד מישראל ואחד מאומות העולם, קרח מישראל והמן מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם, למה שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מכל השבטים שנא' (דברי הימים א: ה) ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם מנין ממה שכתוב בתורה ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'.

...זה שאמר הכתוב (תהלים עה: ז-ח) כִּי לֹא מְמוּצָא וּמִמְעָרֵב וְלֹא מִמְדָּבָר הָרִים: כִּי אֱלֻקִּים שֹׁפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים: מהו כי לא ממוצא וממערב לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר אפי' פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר מהו ולא ממדבר הרים אמר רבי אבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים הם חוץ מזה שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו מה הקדוש ברוך הוא עושה נוטל נכסים מזה ונותן לזה שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים לכך נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה, ולמה נקרא שמם זוזין שזוזים מזה ונותנין לזה, ממון מה אתה מונה אינו כלום, מעות מה לעת וכלשון הזה אתה דורש וכן חנה אומרת (שמואל א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם, מה אף מרומם באף שהוא מביא לזה מרומם את זה, שאלה מטרונה אחת את רבי שמעון בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את העולם אמר לה לשת ימים שנא' (שמות כ) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, א"ל מאותה שעה ועד עכשיו מה עושה, א"ל יושב ועושה סולמות, מעלה לזה ומוריד לזה, לכך נאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, תדע לך כשביקש שיעשירו בני ראובן ובני גד הפיל את המדינים לפני ישראל כדי שיעשירו בני גד ובני ראובן מה כתיב למעלה וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואח"כ ומקנה רב הא שהשפיל הקב"ה את המדינים ורומם את ישראל לקיים מה שנאמר כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים אלא כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים.

"כי צריכין בני המלחמה שתהיה מלחמתם להנקם מאויבי ה'"

במדבר לב:כ

ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני יקוק למלחמה:

אור החיים

ויאמר אליהם משה אם תעשון וגו' אם תחלצו וגו'. קשה למה כפל לומר אם תעשון וגו' אם תחלצו וגו' ולא הספיק באחת מהנה, ולכשנדייק לא היה צריך להשיבם אלא יסכים לדבריהם במה שיקרא ליהושע ולאעזר ויצו אותם כאמור בסמוך, עוד למה דקדק לומר הזה, עוד מה כוונתו באומרו בסמוך לפני ה': אכן כוונת מאמר משה היא לפי שראה שדעת בני גד ובני ראובן שרוצים לעבור עם ישראל אינו אלא כדי שיתרצו ויחליטו להם נתינת הארצות ולא לתכלית אחר, ודבר זה אין נכון לעשות כן לענין הצלחת המלחמה כי צריכין בני המלחמה שתהיה מלחמתם להנקם מאויבי ה' להכרית להם כל נשמה ותקרא מלחמת חובת מצות ה', וזה לך לשון רמב"ם בפרק ז' מהלכות מלכים כל הנלחם בכל לבו וכו' ותהיה כוונתו לקדש ה' בלבד מובטח לו שלא ימצא לו שום נזק ולא תגיעהו רעה וכו' ויזכה לחיי עולם הבא עד כאן:

על כן האנשים ההמה כיון שאין הולכים אלא להתקיים בידם הארץ יש מיחוש בחליצתם שלא תועיל, ואפשר שיהיו ניזוקים מהם, אשר על כן נתחכם משה ואמר להם אם תעשון וגו' אם תחלצו וגו', פירוש כנגד מה שאמרו הם ואנחנו נחלץ חושים וגו' אמר אם תעשון את הדבר הזה, ותיבת זה חוזרת למאמר הנאמר בסמוך, וכנגד מה שכוונתן בהליכה לקיום התנאי אמר אם תחלצו לפני ה' למלחמה, דקדק לומר לפני ה' כמאמר רמב"ם שכתב שתהיה כוונתו לקדש ה', וכמו שגמר אומר עד הורישו את אויביו פירוש אויביו של הקדוש ברוך הוא, ואין לפרש אויביו של ישראל שהרי לא הוזכר בדברי משה מתחילת דבריו עד עתה זכרון ישראל לומר שעליו חוזר מאמר אויביו, אלא ודאי כי לה' חוזרים הדברים שתהיה כוונתם להנקם מאויבי ה' לקדש שמו יתברך.

ענין "מראית עין"

לב:כב

וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יִקְוֹק וְאַחֵר תִּשְׁבּוּ וְהִייתֶם נִקִּים מִיִּקְוֹק וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהִיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְאַחֲזָה לִפְנֵי יִקְוֹק :

תלמוד ירושלמי מסכת שקלים פרק ג

אין התורם [את השקלים מהקופות שבלשכה] נכנס לא בפרגוד חפות [פירוש שפה כפולה של בגדו] ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה [שלקח שקלים לעצמו] העני. או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר. שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל ואומר [משלי ג: ד] וּמָצָא חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם :

רמב"ם הלכות מתנות עניים ט:י

היה הגבאי נושה בחבירו מנה ופרעו בשוק לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם, ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנז

סעיף א: גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק, אלא כדי שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות, וגובים. מצא הגבאי מעות בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. היה הגבאי נושה בחברו מנה ופרעו בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים [ט"ז]: שלא יאמרו שנים הוא מטיל ואינו מונה אלא אחד], אלא אחד אחד, מפני החשד [ש"ך: שלא יחשדוהו שנוטל אחד מכל מנין], שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל (לי רמב"ם פ"ט מהלי מ"ע).

סעיף ב: גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק, מצרפים המעות דינרים לאחרים, אבל לא לעצמם. וכן אם צריכים למכור מה שגבו מהתמחו, ימכרו לאחרים אבל לא לעצמם, מפני החשד. ואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברים, שנאמר: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה, כי באמונה הם עושים (מלכים ב, יב, טז) (רמב"ם שם). הגה: ומ"מ כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל, טוב להם ליתן חשבון (טור). וכל זה בגבאים הכשרים, אבל מי שאינו כשר, או שנתמנה באלמות וחזקה, צריך ליתן חשבון. וה"ה בכל ממונים על הצבור. וכשרוצים הצבור יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר, ואין כאן משום חשד. וה"ה שאר ממונים (כל בו).

"זכר המסעות... מפשוטו של ענין... שאין תועלת בו כלל"

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק נ

ומזה סדר זכר המסעות יראה מפשוטו של ענין שזכר מה שאין תועלת בו כלל, ומפני זאת המחשבה העולה על הלב אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה', ומקום הצורך אליו גדול מאד, מפני שכל המופתים אינם אמתיים רק מי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ספור, ואפשר שיכזיבם השומע, וידוע שאי אפשר להיות וגם לא יצוייר שיהיה מופת עומד קיים לדורות לבני אדם כלם, וממופתי התורה מן הגדולים שבהם, עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה והמצא בו המן בכל יום, והמדבר ההוא כמו שזכר הכתוב, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, והם מקומות רחוקים מאד מן הישוב, בלתי טבעיים לאדם, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות, ואמר בהם גם כן ארץ לא עבר בה איש ולא יושב אדם שם, וכתוב בתורה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, ואלו כלם מופתים גדולים גלויים נראים, וכאשר ידע השם יתעלה שאפשר לפקפק באלו המופתים בעתיד, כמו שמפקפקין בשאר הספורים, ויחשב שעמידתם היתה במדבר קרוב מן הישוב שאפשר לאדם לעמוד בו, כאלו המדברות ששוכנים בהם הערביים היום, או שהם מקומות שאפשר לחרוש בהם ולזרוע ולקצור, או להזון באחד הצמחים אשר היו שם, או שמטבע המן לרדת במקומות ההם תמיד, או שיש במקומות ההם בארות מים, ומפני זה הסיר המחשבות ההם כלם, וחזק עניני אלו המופתים כלם בבאור המסעות ההם, שיראו אותם הבאים וידעו גודל המופת, בעמוד מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה. ולזה הטעם בעצמו, החרים יהושע מי שיבנה יריחו לעולם, להיות המופת ההוא קיים עומד, כי כל מי שיראה החומה ההיא שקועה בארץ, יתבאר לו שאין זה תכונת בנין שנהרס אבל נשקע במופת, וכן אמרו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, היה מספיק בספור, ויעלה בלב האדם מתחלת מחשבת כי כל מה שבא אחריה בזה הענין הוא הארכת דברים אין צריך, ר"ל אמרו ובהאריך הענן וגו', ויש אשר יהיה הענן וגו' או יומים וגו', ואני אודיעך טעם אלו הפרטים כלם, וטעמם הוא לחזק הענין ההוא, **לסלק בו מה שהיו האומות חושבים אז ומה שיחשבו עד היום**, שישראל תעו בדרך ולא ידעו אנה ילכו, כאמרו נבוכים הם בארץ, וכן קוראים אותו הערביים עד היום, ר"ל המדבר ההוא קוראים אותו מדבר התעיה, ויחשבו שישראל תעו ולא ידעו הדרך, והתחיל הכתוב לבאר ולחזק כי המסעות ההם שהיו בלתי מסודרות, ושובם בקצתם פעמים, והיות זמן עמידתם בכל מסע חלוק זה מזה, עד שהיה מעמדם במסע אחד שמנה עשרה שנה, ובמסע אחד יום אחד, ובאחד לילה אחד, הכל בשיעור אלהי, ולא היה תעיה לדרך, רק לפי העלות עמוד הענן, ומפני זה פרט הפרטים ההם כלם, וכבר בארה התורה כי הדרך ההוא קרוב וידוע וסלול, ר"ל הדרך אשר בין חורב אשר באו אליו בכונה כמו שצוה הש"י, תעבדון את האלהים על ההר הזה, ובין קדש ברנע אשר היא התחלת הישוב, כמו שבא בכתוב, והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך, והדרך ההוא מהלך אחד עשר יום, כאמרו אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע, ואין זה מה שאפשר לתעות בו ארבעים שנה, אבל טעם העיכוב הוא מה שכתוב בתורה. **וכן כל ענין שיעלם ממך טעם זכרו יש לו סבה חזקה, והנהיג הענין כלו על העקר אשר העירונו ז"ל עליו, כי לא דבר רק הוא מכם, ואם רק הוא מכם הוא:**

"והורשתם את הארץ וישבתם בה" מצות הריבונות על ארץ ישראל (Sovereignty)

במדבר פרשת מסעי פרק לג

(נא) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עברים את הירדן אל ארץ קנען :
(נב) והורשתם את כל ישיבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משפחתם ואת כל צלמי מסלכתם תאבדו ואת כל במוותם תשמידו :
(נג) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה :
(נד) והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו והיה למטות אבותיכם תתנחלו :
(נה) ואם לא תורישו את ישיבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצברו אתכם על הארץ אשר אתם ישיבים בה :
(נו) והיה כאשר דמייתי לעשות להם אעשה לכם :

רמב"ן

והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה - על דעתנו
זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם,
ולא ימאסו בנחלת ה'. ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ
אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות
קי ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה
שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה
הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו
ורשו את הארץ (דברים א ח). אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם
אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו
להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר :

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין

מצוה רביעית שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו
לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא
אמרו להם (מסעי לג ורמב"ן שם) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי
את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ. ונכפל כזה העניין במצוה זו
במקומות אחרים כאמרו יתב' (דברי' א) באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי
לאבותיכם ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבוליה ומצריה כמו שאמר ובואו
הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו'. שלא יניחו
ממנה מקום. והראיה שזו מצוה אמרו ית' בענין המרגלים (שם) עלה רש כאשר
דבר יי' אלהיך לך אל תירא ואל תחת. ואמר עוד (עקב ט) ובשלוח יי' אתכם
מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם וכאשר לא אבו לעלות
במאמר הזה כתוב ותמרו את פי יי' אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם
בקולו, הוראה שהיתה מצוה לא יעוד והבטחה. וזו היא שהחכמים קורין אותה
(סוטה פ"ח מ"ו) מלחמת מצוה.

נמשך

"וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וּשְׁבַתֶּם בָּהּ" מצות הריבונות על ארץ ישראל (Sovereignty)

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין

המשך

וכך אמרו בגמרא סוטה (מד:): אמר רב יהודה מלחמת יהושע לכבש דברי הכל חובה מלחמת דוד להרווחה דברי הכל רשות. ולשון ספרי (שופט' יז: יד) וירשתה וישבת בה בזכות שתירש תשב. ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבע' עממים שנצטוו לאבדם שני' (ס"פ שופט') החרם תחרימם. אין הדבר כן. שאנו נצטוו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים עמהם ונעזבם בתנאים ידועים אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דב"ר שופט') הגרשי פנה והלך לו, ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארצם זו אפריקי, נצטוו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים אם רצו אחר כן שבטינו לעזוב את הארץ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים. שנצטוו בכיבושה ובישיבתה. ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד וכע"ז כתובו' קי ב, וש"נ, מלכים ספ"ה) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת י"י לאמר לך עבוד אלהים אחרים וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוונו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי (ראה יב: כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה:

"וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ" מצות הריבונות על ארץ ישראל (Sovereignty)

במדבר פרשת מסעי פרק לג

(נא) דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן :
(נב) וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאַבְדֶּתֶם אֶת כָּל מִשְׁכָּלֵתָם וְאֶת כָּל צִלְמֵי מַסַּכְתָּם תִּאבְדּוּ וְאֶת כָּל בְּמוֹתָם תִּשְׁמִידוּ :
(נג) וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ :
(נד) וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת הָאָרֶץ בְּגֹרֶל לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם לְרַב תִּרְבּוּ אֶת נַחֲלָתוֹ וְלִמְעַט תִּמְעִיט אֶת נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר יֵצֵא לוֹ שְׁמָה הַגֹּרֶל לוֹ יִהְיֶה לְמִטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנַחֲלוּ :
(נה) וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תוֹתִירוּ מֵהֶם לְשָׂכִים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצַדֵּיכֶם וְצָבְרוּ אֶתְכֶם עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ :
(נו) וְהָיָה כֹּאֲשֶׁר דִּמְיַתִּי לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֲעָשֶׂה לָכֶם :

דברים כו:א

וְהָיָה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְיִרְשָׁתָהּ
וְיִשְׁבַּתָּ בָּהּ :

אור החיים ספר דברים פרק כו

והיה כי תבא אל הארץ. אמר והיה לשון שמחה (ב"ר מב: ג),
להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ, על דרך אומרו (תהלים
קכו: ב) אז ימלא שחוק פינו וגו' :

אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וגו'. צריך לדעת מה היא
גזירת הכתוב אם ולקחת וגו' הוה ליה למימר תקח מראשית
כיון שהוא התחלת הציווי. ונראה שכוונת הכתוב היא שיצו ה'

ד' מצות:

אחד שידע בלבו כי לא בכחו ולא בעוצם גבורתו בא לרשת את
הארץ אלא מתנת ה', והוא אומרו אשר ה' אלהיך נותן לך,
ודקדק לומר ה' אלהיך, להעיר שעל מנת שיקבל אלהותו עליו
הוא נותן :

ב' להוריש הארץ מיושביה, הגם שיש לו דבר המספיק לו בארץ
אף על פי כן יגרש אויבי ה' מארצו, והוא אומרו וירשתה :
שלישית ישיבת הארץ שהיא מצוה בפני עצמה כמו שמצינו
כמה הפליגו רבותינו ז"ל במצות ישיבת הארץ (כתובות קיא.) :
רביעית הבאת הביכורים, כאומרו ולקחת וגו' :

"וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וּשְׁבַתְתֶּם בָּהּ" מצות הריבונות על ארץ ישראל (Sovereignty)

רמב"ם הלכות חנוכה ג

א בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי **הכהנים** הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן **הכהנים** וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני.
ב וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ג ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.

- Since when do we care about ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם?
- I thought Chanukah celebrates a spiritual victory of Torah?
- How can the Rambam refer to Herod as חזרה מלכות לישראל?
- What difference does it make if we have a sovereign state?!
- "The Jewish people "lived" for 2000 years without a state!"
- Why does the Rambam mention "Kohanim" twice?
- Why all these details in the Rambam? It's not a history book!

Because the Rambam wants to emphasize that **Jewish sovereignty** is a mitzvah, even if the leadership is not ideal, i.e. Kohanim (Chashmonaim).

We celebrate Chanukah, in part, because Jewish sovereignty was restored – even though we had terrible kings like Herod and Yannai. (Ben Gurion was a boy scout compared to them)

The verse mandates Jewish sovereignty because of the double *lashon*...

: (Bamidbar 33) **וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ וּשְׁבַתְתֶּם-בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ אֹתָהּ:**

"וְהוֹרֵשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וּשְׁבַתֶּם בָּהּ" מצות הריבונות על ארץ ישראל (Sovereignty)

R. Yehonatan Eliasberg (1851-1898) – Wolkowysk
Son of Chovevei Zion activist R. Mordechai Eliasberg – in Shivat Tzion

שאלה ותשובה

שאלת הכם

אשאל מהר"ג לבאר לי שתי ספקות במצות ישוב א"י: (א) אם המצוה היא דווקא בעבודת הארץ וממע הכרמים, או גם בגאולה הארץ—רצוני לומר—בקניה הארץ וביאתה ברשות ישראל יוצאים ידי מצוה זאת, אף אם לא ורעו ולא נטעו אותה; (ב) התמיכה לשוב הארץ רפויה היא ביד, כי ישנם מעוררים על זה האומרים שאין המתישבים בא"י ויורדים כל כך עד שיהיו כדאים להמוך בידם. אקוה להתבאר מאת מהר"ג בתשובה ברורה.

תשובה כהלכה

(א) מצות ישוב ארץ ישראל שנאמר בה "והורשתם את הארץ וישבתם בה" (במדבר ל"ג, י"ג) היא—שתגאל הארץ ותכנס ברשות ישראל, ועל זה אמרו חכמים: הקונה בית בא"י כותבים עליו אונו אפילו בשבת משום ישוב א"י, שהקנה בעצמה בלתי שום ישיבה, רק שהעשה קנין ישראל ותכנס ברשותו—היא המצוה. וכן מפורש בתשובת ר' יהודה בן הרא"ש הנקראת "זכרון יהודה" (סי' צ"א), ע"ש. ואם כי עיקר המצוה היא להתישב בארץ, אבל גם גאולה הארץ מצוה בפני עצמה היא, וכן היא גם כוונת רש"י במס' גיטין (דף ח') ד"ה משום, ע"ש.

(ב) תחוקנה ידינו במצות ישוב הארץ ולא נשמע להמוציאים דבה על אחינו שעלו לשבת בארץ ולקוים תמיכה, בי שקר כפיהם ולשונם תצמיד סרסה. ולו גם היה דבריהם הלא מפורש אמרו חכמים (ילקוט איכה רמז תתקל"ז): וזכור אוזכר כו' דכוותיה בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה, אמר הקב"ה הלואי יהיו בני עמי בארץ ישראל אע"פ שטמאין אותה, עד כאן דבריהם הקדושים הסותרים דברי המשמינים.

ולמען לא יפלא בעיניך על דברי חז"ל אלה, אשר בהשקפה הראשונה המקרא הוא ההפך מדבריהם, כי הלא כך אמר יחזקאל (ל"ו, י"ז—י"ט): "בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כמטאת הנדה היתה דרכם לפני. ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ונגלוליהם טמאוה. ואפיין אתם בנשים וזורו בארצות בדרכם ובעלילותם שפתים". והנני לבאר זה שיהיו דברי חז"ל מאירים ומוהרים: כי הלא בהשקפה הראשונה הנה המקרא סותר את עצמו, שהנביא אומר: "בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה כמטאת הנדה", סת בבית אין כהן נכנס לשם אבל נדה נכנס ויושב עמה על האצטבא, כך השכינה שורה על ישראל אע"פ שהם טמאים, שנאמר "השכן אתם בתוך טמאתם" (ילקוט שם), וכן פירש"י (ומפורש שם בילקוט בשני מעם): המשיכה הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר כו' ע"ש, ואחרי כן הכתוב אומר ואשפך חמתי וכו' ואפיין אתם בנשים? וכדי לבאר את הפליאה הזאת פירשו חז"ל שכל העבירות שבתורה אם אדם עובר עליהן אינן מחייבות חובת גלות, והוא מפני שהן כמטאת הנדה שבעלה יושב עמה על גבי אצטבא אחת, אבל גלות בא לעולם רק ע"י ג"ע וכו' כמפורש באבות פרק ה', ודע לך שכבר הורה לנו הזמן, כי כל ישיבת ישראל בארצות גלותם היתה ישיבת עראי, וכן אמרו חז"ל בירושלמי (מסכת בכורים): "בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם—כל ישיבה שלך לא יהא אלא על אדמתם", וכן הוא בילקוט שם. וא"כ באור הכתובים כך הוא: "בן אדם"—דע לך כו'—"בית ישראל"—אינם נקראים—"יושבים"—כ"א—"על אדמתם", ואע"פ שטמאין אותה כי טמאתם היא—"כמטאת הנדה"—שבעלה יושב עמה על גבי אצטבא אחת, ועל זה לא אשפך חמתי עליהם להגלותם ח"ו, ועל מה אשפך חמתי לחייבם חובת גלות?—על הדם אשר שפכו—זה ש"ד—ועל הגלולים—זה ע"י, וכדברי חז"ל במשנה ראבות. הגדתי למעלתו את כל לבי אף לפי דברי המוציאים דבה והורגים שקר. ואני מאמין בישועת ה' ית"ש, כי יטהר את לב היושבים על אדמת הקדש לשמור את תורתו ויעזרו למען שמו, הלא כה דברי אחד אחוז באהבת ציון דורש בכבוד

יהונתן בהגאון מהר"ם עליאסבערג ז"ל, תפ"ק וואלקאוויסק.

"וְהוֹרֵשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ" מצות הריבונות על ארץ ישראל (Sovereignty)

(Responsa Yeshuot Malko - R. Yehoshua Kutno– (1820–1893), Recognized Gadol, early supporter of Hībbat Zion. Born in Plock, Poland. Developed a reputation as a prodigy and great scholar. From 1861 to the end of his life he was rabbi of Kutno and was known throughout the Jewish world as Yisrael Yehoshua Trunk of Kutno.

This is a Teshuva/Letter (dated 1891) to the Kotzker Rebbe (R. Chaim Yisrael Morgenstern (1840–1905).

שו"ת ישועות מלכו חלק יורה דעה סימן סו

ב"ה יום עש"ק מצורע תרנ"א לפ"ק פה קוטנא. סמוך לגאולה יעלה מעלה מעלה, כבוד הרב הגדול בוצינא קדישא מגזע תרשישים כש"ת מו"ה ישראל נר"י בקאצק יצ"ו.

אחדשה"ט, ע"ד שמעכ"ת חש לדברי הרמב"ם בה' מלכים, ולפי דעת הכ"מ העולה מבבל אפי' לארץ ישראל עובר בעשה, והוא אינו מובן שהרי זה לא נאמר אלא על ארץ בבל בפרט ולא על שאר חוץ לארץ, והטעם כי אחרי שהם נתרשלו בימי עזרא ולא רצו לשוב כי לא חשבו זאת לפקידה גמורה שצריכים לישב שם כפי נבואת הנביא עד פקידה האחרונה, אבל בני מדינות הללו שהם מגולי טיטוס שנגלו מא"י עם שאר בני הארצות אינם בכלל זה, והוא מצוה גדולה, ונראה שגם בני בבל שעלו לא"י בעוד הביהמ"ק קיים בבית השני כשגלו אח"כ מא"י לאלו הארצות אינם בכלל זה, ומה שחשש מהר"מ מרוטנבורג הוא מחמת חשש דרכים וחסרון פרנסה גם מפני המחלוקת שהי' אז כידוע שבזמן המהר"ם מרוטנבורג הי' מחלוקת גדולה בין יושבי ארץ ישראל ויושבי אשכנז וצרפת בימי הר"ר משה תיקי שנתעורר עוד הפעם המחלוקת אודות הספר מורה נבוכים, אבל בשביל העולה מבבל לא"י לית מאן דחש בזה וא"כ בזה"ז שנשתנה בעזה"ת לטובה הן בסכנת הדרכים והן מצד עניות ודאי היא מצוה גדולה, אמנם גם לפי דעת הרמב"ן שחשב זאת למ"ע מ"מ בעיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו לכבוש א"י שתהי' תחת ירושתינו לא על ביאה ריקנית של עתה וכבר המשילו האחרונים למ"ע של אכילת מצה כי עיקר המצוה היא האכילה, ולקחת החיטים לשם מצוה והלישה והאפי' אינם גמר מצוה, ומ"מ בודאי מצוה גדולה היא, ועל זה נאמר גומל לאיש חסד כמפעלו, גם על הפעולה של מצוה מקבל שכר, ונאמר אשרי תמימי דרך גם על הדרך של עושי מצוה יש בו שלימות ואין ספק שהיא מצוה גדולה כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר עוד אקבץ עליו לנקבציו ועיין ביבמות דף ס"ד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן באנשים פחותי ערך הן בבינונים הן בישרים בלבותם קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה אשרי חלקו שהוא ממזכה רבים:

ומה שכתב מכ"ת בשם מהרי"ט שהעיר עזה לפי שאינו מכיבוש בני בבל בימי עזרא לא נתקדש אז אינה בכלל מצוה זו, לא כן דעתי נוטה, כבר הארכתי בזה בקונטרס מיוחד בענינים אלו ואחר החג הבע"ל כשהי' /כשהי' פנאי אשלח לו קונטרס מיוחד על ענינים אלו:

ידידו הדושי"ת ומברכו בברכת החג הבע"ל ישראל יהושע חופ"ק קוטנא.

"וְהוֹרֵשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וּשְׁבַתֶּם בָּהּ" מצות הריבונות על ארץ ישראל (Sovereignty)

טור אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקסא
הרואה ערי ישראל בחורבן אומר על הראשונה שרואה ערי
קדש היו מדבר וקורע, ואינו צריך לקרוע עוד באחרות.
וכשרואה ירושלים אומר ציון מדבר היתה ירושלים שממה
וקורא, וכשרואה בית המקדש אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר
הללך בו אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה
וקורע. ומהיכן חייב לקרוע משיגיע לצופים ואם ראה המקדש
תחלה קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים ואם ראה ירושלים
תחלה קורע על ירושלים בפני עצמו ועל המקדש בפני עצמו...

בית יוסף

...והאי ערי יהודה בחורבן דקאמר דהיינו שהן חרבות ואין בהן
ישוב כלל אבל אם יש בהן ישוב אע"פ שהן בידי גויים היה נראה
לכאורה דאין צריך לקרוע ואפשר דכל שהן בידי גויים אע"פ שיש
בהן ישוב, בחורבן מיקרי וכן עיקר:

ב"ח

...ופשוט הוא דהאי ערי יהודה בחורבן דקאמר היינו אפילו יש
שם ישוב כל שְׂיָד האומות שולטת עליו בחורבן מיקרי דהא
מצפה שקרעו עליה היה שם ישוב עם רב מיהודים וכשדים אנשי
מלחמה דעדיין לא ידעו הם שנהרג גדליה ואת כל היהודים אשר
היו אתו במצפה ואף על פי כן קרעו בגדיהם מפני שהיתה נכבשת
תחת יד מלך בבל:

משנה ברורה

בחורבן - אפילו יושבין בהן ישראל כיון שהישמעאלים מושלים
עליהם מקרי בחורבן:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן ע

י"א אם יש לקרוע היום על ראיית ירושלים ואלו הנוסעים לארץ
ישראל מסתבר שאף שעדיין לא נגאלנו בעוה"ר אין לקרוע
בראיית ירושלים מאחר שהיא בחסד השי"ת בנויה לתפארת
ואינה עכ"פ ברשות אומות עכו"ם...

ירושת הארץ מתוך כפייה... למה?

יהושע ד:י

והפֿהֿנִים נִשְׁאִי הָאָרוֹן עַמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן עַד תֵּם כָּל הַדָּבָר
אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹזֵק אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל הָעָם כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּמְהָרוּ הָעָם וַיַּעֲבְרוּ:

רש"י

עד תום כל הדבר - כמו ששנינו במסכת סוטה עודם בירדן
אמר להם יהושע דעו למה אתם עוברים את הירדן על מנת
שתורישו את כל יושבי הארץ כו':

מסכת סוטה לד.

עודם בירדן, אמר להם יהושע: דעו על מה אתם עוברים את
הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר:
והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו', אם אתם עושין כן
- מוטב, ואם לאו - באין מים ושוטפין אותיכם. מאי אותיכם?
אותי ואתכם.

מסכת עבודה זרה ב:

ויתיצבו בתחתית ההר, ואמר רב דימי בר חמא: מלמד שכפה
הקב"ה הר כגיגית על ישראל, ואמר להם: אם אתם מקבלין
את התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם!

כפייה במעמד הר סני אפשר להבין, אבל למה היא צריכה בענין ירושת הארץ?

פנים חדשות בתורה - הרב בן ציון פירר

משמע שבני ישראל שבתכונתם היסודית ובאופיים הם רחמנים (ראה
יבמות עט), עשויים להגיע לקיצוניות במדה זו של רחמים עד ש"ירחמו"
על הגויים אפילו מתוך התאכזרות כלפי עצמם. יכולים עוד להיות בין בני
ישראל, "שוחרי שלום" בינלאומיים שיוותרו על ארץ מולדת ובלבד לא
"לחטוא" נגד הצדק והיושר. יהודים, "ליבראליים" אלה, עשויים עוד לא
לרצות לרשת ארצם של גויים, כדי שהגויים לא יתריסו כנגדם, "ליסטים
אתם שכבשתם ארצות שבעת עממים". לכן יש לכפות עליהם את מצות
"והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם".

"לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם"

לג: נב,נה

וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאַבְדֶּתֶם אֶת כָּל מִשְׁפִּילֵתֶם וְאֶת כָּל צֶלְמִי מִשְׁכֹּתֶם וְתֹאבְדוּ וְאֶת כָּל בְּמוֹתֶם תִּשְׁמִידוּ: ...
וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תֹּותִירוּ מֵהֶם לְשָׂפִים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצַדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ:

אור החיים

והורשתם וגו'. והגם שאמר הכתוב בז' עממין (דברים כ) לא תחיה כל נשמה, כאן מדבר הכתוב חוץ מז' עממין הנמצאין שם, ולזה דקדק לומר את כל יושבי הארץ לומר אפילו שאינם מז' עממין.
וצררו אתכם על הארץ וגו'. פירוש לא מלבד שיחזיקו בחלק מהארץ שלא זכיתם בו אלא גם חלק שזכיתם בו אתם וישבתם בו וצוררו אתכם על חלק שאתם יושבים בו לומר קומו צאו ממנו.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) פרשת מסעי

לשיכים מלשון סכין כלומר כלי זינם ישאו עלימו בצדיכם כשם שהצנה [מגן ושריון] מקפת את האיש כך יסובבו אתכם במלחמותם:

ילקוט שמעוני פרשת שופטים

...משל לרועה שהיה רועה צאנו ביער מצא גור אחד של זאב וחמל עליו והיה מיניקו מן העזים, בא בעל מלאכתו וראה אותו, אמר ליה הרוג אותו לא תחוס עליו שלא יהא תקלה לצאן, ולא שמע אליו, כיון שגדל היה רואה כבש והורגו גדי ואוכלו, א"ל לא אמרתי לך לא תחוס? **כך אמר להם משה אם אתם חסין עליהם והיה אשר תותירו מהם לשפים בעיניכם ולצנינם בצדיכם.**

שמות פרשת כי תשא פרק לד

(יא) שָׁמַר לָךְ אֶת אֲשֶׁר אֶנְכִּי מִצְוָה הַיּוֹם הַנִּי גֵרֶשׁ מִפְּנֵיךְ אֶת הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי וְהַחִזִּי וְהַיְבוֹסִי:
(יב) הַשָּׁמַר לָךְ פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עֲלֶיהָ פֶּן יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבְּךָ:

אברבנאל

...ואמר הנני גורש מפניך וגו' להגיד שכיון שהוא יתברך גורש מפני ישראל את האמורי ושאר האומות אין ראוי שישראל יכרות ברית עמהם. כי מדרך המוסר בהיות שר ואדון עוזר לאדם מה ולוחם מלחמותיו ומגרש את אויביו אין ראוי שישלם האיש בעל הריב עמהם מבלי רשות ומצות האדון העוזר אותו וע"כ בהיותו יתברך מגרש אויביו אין ראוי שיכרות להם ברית כי יהיה זה חלול כבודו יתברך כל שכן שהאהבה והברית עמהם לא תצלח. כי אחרי שהם לקחו את ארצם מידם אין ספק שתמיד יבקשו רעת ישראל וזה אמרו אשר אתה בא עליה רוצה לומר **כי כיון שאתה ישראל באת אל הארץ ההיא ולקחת אותה מידי יושביה והם עשוקים וגזולים ממנה, איך ישמרו לך ברית אהבה? אבל יהיה בהפך כי יהיה למוקש בקרובך כלומר שכאשר תקראנה מלחמה יתוספו על שונאיך וילחמו בך.**

